

Små russiske hverdager

Torunn Berntsen
Oslo: Kolofon Forlag 2021
367 sidor. ISBN 9788230021668

Recenserad av **Kristoffer Lieng** [journalist och universitetslärare, Lunds universitet, kristoffer.lieng@nordlund.lu.se]

Sedan jag i höstas skrev den här recensionen av Torunn Berntsens bok *Små russiske hverdager* har det hänt en del med relationerna mellan Ryssland och omvärlden. I slutet av recensionen ger jag uttryck för större förhoppningar om att den ryska vardagen ska te sig närmare och mindre främmande. Ännu har dessa förhoppningar inte infriats – snarare tvärtom. Torunn Berntsen begav sig till Ryssland i en tid då framtiden var hoppfull och allt kändes möjligt. Måtte Berntsens bok inte bli endast en nostalgisk minnesbild av det sena 1990-talet, som ett historiskt undantag, en försiktig ljusglimt mellan två totalitära system.

I slutet av 1990-talet råkade Torun Berntsen få syn på en annons i Aftenposten där man sökte lärare i norska till universiteten i Helsingfors och Sankt Petersburg. Hon tänkte att hon nog skulle känna sig mindre främmande i en rysk stad än i en finsk, så hon sökte och fick tjänsten. Någon ryska kunde hon inte.

Rysslandsäventyret hade börjat. Vid den här tiden var det ännu mer av ett äventyr att bege sig till Ryssland än vad det är idag. När ryssar minns tillbaka till nittioalet är det ofta med fasa över all brottslighet, osäkerhet, fattigdom och förödmjukelse. Väst skulle peka ut vägen som det nya Ryssland skulle följa. Sovjetunionen hade fallit och det var ofrånkomligt att Ryssland skulle bli som vilket västeuropeiskt land som helst. Det var bara en fråga om tid. Nu skulle man berätta för ryssarna vad som var rätt och riktigt om allt från ekonomi

och politik till kultur och värderingar. Ryssarna skulle uppfostras till att bli moderna västeuropéer. Det gick väl kanske inte helt enligt planen.

I oktober 1997 flyttar Torunn Berntsen till Sankt Petersburg för att tillträda sin nyvunna tjänst som norsklektor. Hon hade hoppats på att få bo nära universitetet men hamnade i stället i ett litet inackorderingsrum i ett sådant där typiskt sovjetiskt bostadsområde där höga skrangliga betongblockshus står utplacerade som svampar, upploppade ur jorden. Att resa till universitetet tar henne nästan två timmar enkel väg. Hon hyr in sig hos Nastia, en utarbetad ensamstående mor. Berntsen talar inte ryska utan det blir i stället långa samtal på engelska i Nastias lilla kök. Eftersom sovjetisk bostadsbyggarkonst var så standardiserad är det lätt att föreställa sig korridoren ner till köket där det nätt och jämnt får plats med ett brummande kylskåp, en vask, en gasspis och ett litet bord. Ett ryskt kök är, som känt, en idealisk plats för att dryfta de stora världshändelserna.

Berntsen försöker att inte unna sig mer lyx än sin ryska värddam och väninna. Hon vill inte väcka känslor av avund hos Nastia. Värddinnan äter mest solrosolja-jejndränkt välstekt potatis och kanske en bit fett fläsk och aktar sig för grönsaker. Hon besprutar sina äppelträd på datjan för att skörden inte ska bli för liten men hon äter knappt några äpplen själv. Berntsens försök till ett anspråklöst liv möts av viss förundran i ett postsovjetiskt Ryssland där det gäller att visa att man har ridit ur de svåra åren som en av vinnarna. Att äta mat på språng eller på en parkbänk gör bara fattiga och dem vill man ju inte tillhöra i ett osäkert samhälle som ingen vet vart det är på väg. Men det hårda ryska samhället gör människorna mjukare, mer omtänksamma än det Norge som hon har lämnat bakom sig, menar Berntsen. Åtminstone delvis. I Norge plågas människor av ensamhet och i Ryssland av trångboddhet, skriver hon och kommer till en drastisk men målande slutsats. »I Norge tar mennesker livet av seg i fortvilelse. I Russland tar mennesker livet av sine nærmeste.»

Berntsen hade ett luftigt schema på universitet och kort nattsömn på den hårda sovjetiska bäddsoffan. Hon insåg att hon befann sig i en brytningstid och beslöt sig för att börja föra en ganska omfattande dagbok. Resultatet blev *Små russiske hverdager*. Sina dagboksanteckningar har hon sedan lämnat som de var, oförändrade och oredigerade: »Det er ikke minner fra min tid i St Petersburg. Små russiske hverdager er ikke hva jeg husker idag. Det er det jeg skreiv da jeg skreiv i samtid, i sann tid. Det er det direkte, nære, samtidige, autentiske i mine små russiske hverdager. Uredigert. Helt uredigert» (s. 9).

Jag tror att materialet trots allt skulle ha tjänat på att ha redigerats. Boken är alldeles för lång. Den är på nästan fyrahundra sidor och rymmer väldigt många utvecklingar och detaljer som den hade klarat sig utan. Det kan förvisso vara en styrka att dagboksanteckningarna inte är någon efterhandskonstruktion eller tillrättalagda för att framställa författaren i ljusare dager. Som minnesanteckningar är det lysande att skriva ner så mycket man kan och sedan plocka fram dem efter tjugo år. Men i mötet med gamla dagböcker brukar man ofta förundras över sina egna iakttagelser. Läsaren får detaljerade beskrivningar om precis allt som Berntsen har för sig och

funderar över – dag för dag. Inte minst är Berntsen väldigt upptagen av inköp och tillagning av mat. Vi får veta vad Berntsen har ätit i andra länder där hon har bott samt vad hon och olika bekanta i hennes ryska omgivning köper och lagar för mat. Ibland fyller sådan information en funktion – ibland inte. Över huvud taget är boken full av lösa trådar som inte riktigt leder någonstans. Boken består av Berntsens detaljerade intryck och funderingar där och då. Varken mer eller mindre.

Det hade varit väldigt intressant att läsa mer om Berntsens reflektioner över sina dåtida intryck, över hennes egna glasögon genom vilka hon beskådade Ryssland då i slutet av 1990-talet. På bokens allra sista sidor har Berntsen lämnat plats för några funderingar från 2019 över hur det har utvecklats under de år som har förflutit från hennes sista dagboksanteckningar från 1998 till idag. Hon tycker att hon i sitt dagboksskrivande var väldigt upptagen av pengar och priser, vilket jag instämmer i. Hon förklarar det med att hon var mer eller mindre tvungen att överleva på sin ryska lärarlön. Berntsen ger ibland intryck av att ha en något nedlåtande syn på de stackars bakåtsträvande ryssarna och det vore intressant att läsa mer om hur hennes bild av ryssarna eventuellt har förändrats under de år som har gått.

Berntsen, som även har tillbragt många år i USA, konstaterar att vi i Skandinavien vet så oändligt mycket mer om USA än om Ryssland trots att det senare ligger så mycket närmare. Vår syn på vad Ryssland är, är så präglad av det amerikanska narrativet och hon menar att väst är alltför konfrontativt gentemot Ryssland. I ett kanske något naivt men lovvärt försök att skapa större förståelse mellan Ryssland och omvärlden går Berntsen och köper Vladimir Putins bok om sig själv och levererar den till Regeringskansliet när Jens Stoltenberg huserade där. Nu leder han Nato och Berntsen förargas över att Stoltenberg uttalat att Nato bör inge fruktan. Varför då? frågar hon sig.

Små russiske hverdager är intressant som tidsdokument både som skildring av 90-talets Ryssland och av dåtidens västerlänningars föreställningar om det. Ibland lyckas Berntsen fånga den där verkligt ryska vardagen som man nog själv måste ha upplevt för att till fullo förstå. Om fler hade gjort som Torunn Berntsen och tillbringat tid i ryska kök och på ryska datjor kanske världen hade sett annorlunda ut. Föreställ er att vi hade matats med tevedramer som hade handlat om ungdomar i Archangelsk eller livräddare på stränderna i Sotji. Kanske får vi en dag uppleva att de små vardagarna i Novgorod och Sankt Petersburg ter sig lika välbekanta som de i Los Angeles och New York.